

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма

Рада Стијовић

*Шћа је љ правилно Јовановић или
Јовановић? О акценћу љрезимена 1*

Мирјана Гочанин

О неким љравойисним дублећима . . . 10

Предлози

Душко Витас

*Рачунар или комћјућер –
информатћчка збрка 15*

Поводом

Данијела Радоћић

*Речи наше насущне – на лексичком
луку од погдекад(а) до покупити 22*

Мали савети

*Одлуке Одбора за сћандардизацију
срћској језика 26*

*Повеље Матћце срћске за нећовање
срћске језичке кућуре 31*

Писци о језику 44

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
МИЛЮРАД ТЕЛЕБАК
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Шпефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik-danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство културе и информисања Републике Србије и
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
финансијски су помогли штампање овог гласила Матице српске

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

О НЕКИМ ПРАВОПИСНИМ ДУБЛЕТИМА

Термин *дублеџи* обично се односи на једну од две варијантне лексеме међу којима се може уочити акценатска, гласовна или морфолошка разлика.¹ Ове две језичке јединице имају равноправан лексемски статус и њима се означава један исти појам.

Предмет овога рада представљају дублетни облици који су, у речнику уз *Правопис српскога језика*, наведени са препоруком да предност треба дати једној варијанти коришћењем компаративне форме „боље” или „боље него”. Ово не значи да је „бољи” облик једино допуштен; он се препоручује за употребу, њему се даје предност, али и онај други је, са становишта норме, допуштен.

Како се лепота и богатство српског стандардног језика показује, између осталог, и равноправном употребом екавског и ијекавског изговора, заснованог на одговарајућој замени старог вокала „јат”, то ћемо у нашој анализи најпре поћи од варијантних облика неких глагола и именица са „јатом”. У глаголу **б(ј)егати** и **б(ј)ежати** старо кратко „јат” замењено је у екавском изговору кратким „е”, а у ијекавском појављује се „је”. Иако глагол **б(ј)егати** има развијеније семантичко-деривационо гнездо (навешћемо само неке лексеме: **б(ј)егунац**, -нца, вок. -нче, ген. мн. -наца; **б(ј)егуначки**; **б(ј)егуница**; **б(ј)егуничин**, -а, -о; **б(ј)егунство**; **б(ј)егунче**, -ета, зб. *бејунчаг*), употребна вредност основног глагола **б(ј)ежати** значајно је већа данас. Стога, Правопис (в. речник уз Правопис под бегати, бежати) сугерише да је боље користити форму **б(ј)ежати** него облик **б(ј)егати**.

Без обзира на то што норма равноправно прихвата именицу **мњење** (од *мниџи* или *мнеџи*, *мним*) у екавском и ијекавском изговору и варијантни екавски облик **мнење** (са разједначавањем), односно ијекавску форму **мнијење** (од *мњеџи*, *мним*), предност се даје лексеми **мњење**.

Ијекавске глаголске основе **-љећи**, **-љести** код префиксираних глагола попут **изљећи**² (*изљећем* и *изљежем*, *изљећи* и *изљежи* и др.) или **наљећи** и **изљести** (*изљезем*, *изљези* и др.), **наљести**, **сљести** третирају се као застареле. Уместо поменутих глагола говорницима српског језика препоручује се употреба глагола **изићи**, **наићи** и др.

Српски народни говори у Црној Гори и писани текстови ијекавског изговора потврђују двојакe форме у примерима **Нијемац** (вок. *Нијемче*) и

¹ Детаљније о овом термину в. у РСАНУ, РМС и РСЈ.

² Екавске форме **изљећи** и **изљести** чувају се само у неким српским народним говорима.

Њемац; нијемац и њемица (у значењу „нема мушка односно женска особа”), али се упућује на то да се треба одредити за један облик – **Нијемац**.

Глас **х** требало би бележити тамо где му је по етимологији место. Но, у српским народним говорима овај глас се најчешће губи или бива замењен неким другим гласом (обично *в, ј* или *к*). Правопис дозвољава, као равноправне, и неке дублетне облике (в. т. 15 б, в, г). У неким случајевима се од два облика један препоручује као бољи. Тако наилазимо на:

ајде (*ајдемо* и др.) и **хајде** (боље је); **амбар** (боље је) и **хамбар**; **вајат** (боље је) и **хајат**; **кухиња** (боље је) и **кујна** (разговорно), **леха** (ек.), **лијеха** (ијек.) и **леја** (боље је); **пихтије** (боље је) и **пиктије**; **подбуо**, -ула и **подбухао**, -хла, прид. (боље је); **рапав**, **рапавост** и **храпав**, **храпавост** (боље је).

Правопис (в. т. 18 в. (1), (2)) предочава да се **сугласник -ј-** не бележи у вокалској групи када је други вокал по реду **-и-**. Од овог правила изузимају се случајеви када сугласник **-ј-** бива саставни део творбене основе или творбеног форманта. Наши примери потврђују да се неки случајеви могу третирати као правописни дублети будући да један варијантни облик подлеже основном правилу о искључивању сугласника **-ј-** из вокалских група **-аи-** и **-еи-** и њему се даје предност у односу на другу варијантну форму која укључује бележење сугласника **-ј-** као саставног дела творбене основе одговарајуће глаголске лексеме:

награисати, награишем (боље него **награјисати**); **наћефлеисати**, -ишем (боље него **наћефлејисати**); **ограисати**, ограишем (боље него **ограјисати**).

Приликом грађења **присвојних придева** на одговарајућу творбену основу додају се творбени наставци попут нпр. **-ји** (и)ли **-ији**. Често се формирају и двојаки придевски облици. Ипак, препоручује се да се лексичким формама са **-ји** да предност у односу на оне са **-ији**:

вражји (боље него **вражији**); **вучји** (боље него **вучији**); **грличји** (боље него **грличији**); **јаребичји** (боље него **јаребичији**); **јасичји** (боље него **јасичији**); **козји** (боље него **козији**); **кокошји** (боље него **кокошији**); **корњачји** (боље него **корњачији**); **кртичји** (боље него **кртичији**); **кукавичји** (боље него **кукавичији**); **курјачји** (боље него **курјачији**), **ластавичји** (боље него **ластавичији**); **мачји** (боље него **мачији**); **мишји** (боље него **мишији**); **пачји** (боље него **пачији**); **препеличји** (боље него **препеличији**); **птичји** (боље него **птичији**); **рачји** (боље него **рачији**); **сврачји** (боље него **сврачији**); **штучји** (боље него **штучији**).

Изузетак представљају примери код којих се творбена основа завршава сугласничком групом. У том случају сугерише се употреба творбеног наставка **-ији**:

врапчији (боље него **врапчји**); **гушчији** (боље него **гушчји**); **овчији** (боље него **овчји**); **пловчији** (боље него **пловчји**); **чавчији** (боље него **чавчји**).

Норма допушта **одступање од једначења сугласника по звучности** као боље решење у облицима придева **боговађски** (од *Боїовађа*; боље је) и **вармеђски** (од *Вармеђа*; боље је), али наводе се и форме **боговаћски** и **вармећки**.

Интересантно је да се двојака форма понекад дозвољава у случају при својног придева на **-ин**. Тако се од именице **свастика** формира присвојни придев **свастикин**, који се карактерише као бољи избор у односу на такође допуштену форму **свастичин**:

свастикин (боље него **свастичин**).

У дативу и локативу једине именица које се завршавају на **-а** врло често се бележе дублетни облици. Један варијетет је резултат сибиларизације (односно преласка *к, љ, х* у *ц, з, с* испред **-и** као наставка за облик), а други задржава *к, љ, х* као део основе речи. Тако се у примеру **симултанка** предност даје дативском облику **симултани** у односу на форму **симултанки**:

симултанка, дат. **симултани** (боље него **симултанки**).

А у случају именице **солдатеска** ситуација је обрнута. Сугерише се употреба облика датива **солдатески** као боља у односу на форму **солдатесци**:

солдатеска, дат. **солдатески** (боље него **солдатесци**).

И у облику **вокатива једине** појављују се двојства односно равноправно употребљени облици на **-е** и **-у** обично код именица мушког рода на сугласник. Изабирање боље форме често зависи од тога да ли се основа завршава меким, мање доследно отврдим (*ч, ж, ш*) или тврдим сугласником (в. Правопис т. 34 а). У случају који се наводи дата је предност облику вокатива на **-у** у односу на форму која се завршава са **-е**:

ђилкош, вок. **ђилкошу** (боље него **ђилкоше**).

Често се појављују и дублетне форме у **генитиву множине**. Правопис готово доследно препоручује употребу облика који се завршавају на **-а**, али бележи и оне чији је наставак **-и**:

биљешка, ген. мн. **биљежака** (боље него **биљешки**); **двојка**, ген. мн. **двојака** (боље него **двојки**); **прим(ј)едба**, ген. мн. **прим(ј)едаба** (боље него **прим(ј)едби**); **решетка**, ген. мн. **решетака** (боље него **решеткѝ**).

Процес адаптирања **имена страног порекла** у систем српског језика неретко бива (про)праћен појавом двојакних облика. Најпре, сматра се да је боље употребити облик имена **Вилијем** (према енглеском William) него традиционални облик **Виљем** (изузев у случају када се јасно зна да је то име познате личности, о којој се и раније говорило)³. Наводи се и да пре треба

³ Интересантно је да се у одељку о транскрипцији из енглеског језика у Правопису (в. т. 211) бележи како ненаглашени самогласник *а* управо на примеру имена William треба усво-

користити облик **Кларк** него форму **Клерк** (према енглеском Clark), пре **Џејмс** него облик **Џемс** (према енглеском James); пре **Сорос** Џорџ (према George Soros) него форму **Сорош** или **Шорош**; пре **Стајнбек** Џон (према John Steinbeck) него **Штајнбек**. Италијанска имена често бивају прихваћена у облику који се не уклапа у установљена транскрипциона правила. Тако је боље користити форму **По** (према италијанском Po) него **Пад** (од латинског Padus), али треба рећи **Падска низија**. Предлаже се као боље решење облик **Чивитавекија** (према Civitavecchia) у односу на форму **Ћивитавекија**. Предочава се да је боље користити устаљени назив за реку **Јангце** уместо традиционалног кинеског облика **Чангђанг** (према кинеском Changjiang). Облику презимена **Мицкјевич** (према пољском Mickiewicz) дата је предност у односу на форму **Мицкијевич**. Немачки дифтонг EI у руским именима и презименима германског порекла може се примити двојачко: као *ej* и као *aj*. Наш Правопис препоручује употребу облика са *aj* попут **Ајзенштајн**, **Бернштајн**, **Бронштајн**, **Рубинштајн**, **Штајн**. Такође, треба усвојити да је облик презимена **Плисецка** бољи од форме **Плисецкаја**, а исто тако и облик презимена **Трубецки** сматра се прихватљивијим од форме **Трубецкој**. Сугерише се да је боље часопис назвати **Литературна газета** него **Литературнаја (газета)**. Уместо скандинавског географског имена **Лим фјорд** боље је користити форму **Лимски фјорд**, а топоним из Скандинавије боље је бележити као **Мушеен** уместо **Мушен** (према Mosjøen). Боље је употребљавати облик **Бержерак** (према француском Bergerac) него форму са предлогом **Де Бержерак**, а такође и облик **Генган** (према француском Guingamp) уместо форме **Генгам**. Такође, предлаже се коришћење облика **Демпси** (према Dempsey) као бољег у односу на форму **Демпсеј**, даје се предност облику **Дишан** у односу на форму **Дишам** (према француском Duchamp), а подразумева се и да је боље употребити облик за женско име **Жана** (према француском Jeanne) од именице **Жан**. Уместо форме **Вацлавске намјести**, што је облик множине у српском језику, препоручује се да се синтагма преведе као **Вацлавски трг** (у складу са употребљеним обликом једине средњег рода у чешком језику). Сугерише се још и како је боље употребити облик **Кастиља** (према Castilla) у односу на форму **Кастилија** и да је уместо облика **Лорка** боље користити пуно име **Гарсија Лорка** (према шпанском García Lorca Federico) ако се зна да се прво презиме у шпанском језику не изоставља. Препоручује се да треба пре употребити облик **Салвадор** него **Ел Салвадор** или пре облик **Сан Хосе** (у Костарики) него форму **Сан Хозе** (према шпанском San José).

јити као /a/, а не као /e/, што се често чини под утицајем акустичног утиска везаног за немачки језик или нетачне интерпретације да се свако /a/ прихвата као /e/.

Истиче се да се уместо страних речи и израза (нпр. из француског језика) користе преводи на српски језик. Тако уместо **анженерал** треба користити српски превод *уојџије, уојџије узевци*; уместо **анпасан** *узјред речено, усјуйи*; уместо **анпрофил** *с ѿрофила, из ѿрофила*; уместо **анфас** *сјреда, слица*.

Л и т е р а т у р а :

Правопис: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. *Правопис српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2015. (треће издање).

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI. Београд: САНУ, 1959–.

РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Мирјана С. Гочанин

Институт за српски језик САНУ, Београд

mirjana.gocanin@isj.sanu.ac.rs

